

ВОЛОШИН Роман Володимирович

УДК 338.433

ФОРМУВАННЯ РИНКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ЗЕРНА

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, член-кореспондент УААН, професор
Дудар Тарас Григорович,
Тернопільський національний економічний університет,
завідувач кафедри аграрного менеджменту і права.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, академік УААН, професор
Андрійчук Василь Гаврилович,
Київський національний економічний університет,
професор кафедри економіки агропромислових формувань;

кандидат економічних наук, доцент
Колодійчук Володимир Анатолійович,
Львівський державний аграрний університет,
доцент кафедри зовнішньоекономічної та маркетингової діяльності.

Захист дисертації відбудеться “__” _____ 2008 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 58.082.01 у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11.

Автореферат розісланий “__” _____ 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук

І.Й. Гладій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування аграрного сектору економіки поряд із виключною цінністю зерна в продовольчому забезпеченні країни зумовили появу цілого комплексу проблем у сфері його виробництва та розподілу. Найбільші труднощі, що виникають в процесі формування цивілізованого зернового ринку, стосуються, в основному, нестабільності виробництва продукції, несформованості розподільчих каналів та слабого використання можливостей інфраструктури. Зазначені тенденції зумовлюють необхідність проведення комплексних наукових досліджень, спрямованих на вивчення питань ринкової взаємодії між суб'єктами господарської діяльності, оцінку ролі держави в цьому процесі, а також обґрунтування теоретичних та практичних засад створення і регулювання зернового ринку з метою забезпечення конкурентоспроможності зерна.

Наукові основи формування товарних ринків широко висвітлені в працях класиків світової економічної думки: Дж.Кейнса, Т.Нордгауса, М.Портера, П.Семюельсона та ін. Вивчення різних аспектів розвитку продовольчих ринків, які стосуються становлення ринкових відносин в системі АПК, створення ринкової інфраструктури, забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, а також формування зернового ринку є предметом досліджень багатьох вітчизняних вчених-економістів: В.Андрійчука, В.Бойка, П.Гайдуцького, М.Калінчика, Ю.Коваленка, М.Лобаса, М.Маліка, П.Саблука, Л.Худолій, Г.Черевка, О.Шпичака та ін. Однак, дослідження проблеми формування ринку конкурентоспроможного зерна з точки зору логістичного підходу не отримало достатнього висвітлення в науковій літературі. Водночас, загострення конкурентної боротьби, зумовлене інтеграцією України у світовий економічний простір, потребує формування нового підходу до створення ефективної системи виробництва і збуту зерна, яка б забезпечила його конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Дослідження цих питань дозволить доповнити теоретичні, методологічні та прикладні аспекти формування національного та регіональних зернових ринків. Це, в свою чергу, створить можливості для підвищення рівня прикладної спрямованості вирішення проблеми, що дозволить розробити відповідний економічний механізм формування ринкових відносин на принципах врегулювання попиту і пропозиції, підвищення конкурентоспроможності зерновиробництва та ефективного функціонування ринку в цілому.

Зазначена сукупність проблем зумовила актуальність теми дослідження, його мету, завдання та структурно-логічну побудову.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проведене дослідження пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету і, зокрема, з темою кафедри аграрного менеджменту і права “Наукові основи формування нових економічних відносин між суб'єктами аграрного ринку і адаптації агропромислових формувань до ринкових умов” (державний реєстраційний номер 0106U000517), в межах якої автором виконано розділ “Організаційно-економічний механізм формування ринку зерна”.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних та методологічних засад, а також розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування ринку конкурентоспроможного зерна на основі вивчення та узагальнення теоретичних положень, комплексного стану виробництва та розподілу зерна, визначення основних закономірностей його функціонування. Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

- уточнити та доповнити визначення поняття “ринку зерна”, розкрити його структуру та особливості функціонування на основі логістичного підходу;
- дослідити методологічні підходи до визначення конкурентоспроможності зерна, систематизувати та проаналізувати основні чинники зернового ринку, що впливають на неї, з метою виявлення перспективних напрямів розвитку ринку;
- проаналізувати систему виробництва та розподілу зерна, ідентифікувати її основні проблеми та визначити способи їх усунення;
- дослідити систему державного регулювання зернового ринку задля визначення основних важелів впливу на його стан;
- обґрунтувати методи підвищення конкурентоспроможності зерна;
- розробити стратегію розвитку зернового ринку України та регіональних зернових ринків;
- опрацювати пропозиції щодо основних організаційно-економічних форм інтеграції суб’єктів господарювання на зерновому ринку;
- сформулювати основні засади інноваційно-інвестиційного розвитку ринку зерна.

Об’єктом дослідження є зерновий ринок України як інституційне утворення та складна економічна система.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та прикладних аспектів формування ринку конкурентоспроможного зерна.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з питань формування аграрних ринків і ринку зерна, зокрема.

Методика дослідження охоплює систему статистико-економічних методів у поєднанні з теоретичними аспектами формування ринку зерна, проблемами його функціонування в умовах створення нової економічної системи. У процесі дослідження використовувалися такі методи: порівняльного аналізу – для зіставлення даних, визначення зміни показників ринку в часі та просторі; групування – для виділення класів об’єктів із схожими характеристиками та визначення взаємозв’язків між ними; графічний – при вивченні динаміки та структурних змін у розвитку ринку з метою отримання більшої наочності отриманих результатів; кореляційно-регресійний аналіз – при визначенні кількісної та якісної оцінки зв’язку між показниками досліджуваного об’єкту; метод виділення трендів – з метою згладжування коливань досліджуваних показників; абстрактно-логічний – з метою формування припущень, гіпотез, а також висновків і узагальнень; аналізу та синтезу – при оцінюванні стану об’єкту дослідження та обґрунтуванні пропозицій щодо його покращення і забезпечення повноцінного розвитку в подальшому.

Достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій підтверджується проведеними розрахунками та використанням значного фактичного матеріалу.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі нормативні акти України, офіційні матеріали Держкомстату України, Головного управління статистики у Тернопільській області, Головного управління агропромислового розвитку Тернопільської ОДА, особисті спостереження автора, науково-практичні публікації.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в теоретичному, методичному та практичному обґрунтуванні напрямів формування ринку конкурентоспроможного зерна. Найважливішими результатами, що характеризують новизну та розкривають повноту й зміст дисертаційного дослідження, є:

вперше:

- запропоновано використовувати ранжування регіонів України за внеском у загальний обсяг виробництва зерна та стабільністю виробничих показників з метою визначення рівня пріоритетності їх розвитку для зернового ринку;

- визначено рівень спотворення ціни на олігопсонічному ринку на основі олігопсонічного індексу;

удосконалено:

- підхід до вивчення зернового ринку на основі формування інтегрованого логістичного підходу, внаслідок чого отримано можливість пошуку ресурсів для підвищення конкурентоспроможності зерна не лише при його розподілі, але й на попередніх етапах руху матеріального потоку;

- концептуальні підходи до трактування сутності зернового ринку як складної економічної системи, яка забезпечує найбільш ефективний обіг зерна завдяки взаємодії покупців і продавців в межах певного середовища. Це, у поєднанні з інтегрованим логістичним підходом, дозволило запропонувати новий підхід до його структуризації та систематизації елементів, визначення меж;

- стратегію розвитку зернового ринку на основі врахування загальносвітових тенденцій функціонування продовольчих ринків і ринку зерна, зокрема;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування системи заходів державного регулювання виробництва та розподілу зерна, спрямованих на підвищення його конкурентоспроможності на внутрішніх та зовнішніх ринках;

- концепція інноваційно-інвестиційного розвитку зернового ринку на основі поєднання трьох чинників – науки, фінансових ресурсів та виробників;

- підходи до формування інтегрованих структур на зерновому ринку шляхом створення спеціалізованих корпоративних утворень.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні і практичні положення, висновки та пропозиції, що містяться у дисертаційній роботі, спрямовані на удосконалення процесів, пов'язаних із функціонуванням ринку зерна України. Вони можуть бути використані при регулюванні економічних взаємовідносин між суб'єктами господарювання на національному та регіональних зернових ринках.

Науково-методичні розробки, одержані в процесі дослідження питань, пов'язаних із виділенням і об'єднанням в єдиний процес усіх етапів формування та

руху матеріального потоку зерна на базі логістичного підходу, методологічні засади структурно-інституційного аналізу, принципи формування інтегрованих структур, стратегічні напрями розвитку зернового ринку прийняті до впровадження Головним управлінням агропромислового розвитку Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка № 373/01-13-02 від 27.08.07) та Головним управлінням агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 10-01/142 від 30.10.07). Окремі положення, що були обґрунтовані в дисертації, використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін “Логістика” та “Аграрний ринок” (довідка № 126-27/1545 від 26.10.07).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, що викладені у дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі викладені ті ідеї та положення, що є результатом власних розробок і розрахунків здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційної роботи доповідалися на наукових семінарах кафедри аграрного менеджменту і права; обговорювалися і отримали позитивний відгук виступи на 8 науково-практичних конференціях, зокрема: конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів, здобувачів наукових ступенів “Аграрна реформа та розвиток інфраструктури аграрного ринку” (Тернопіль, 2003); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми пореформеного розвитку агропромислового виробництва та основні напрями їх розв’язання” (Тернопіль – Хоростків, 2005); “Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період” (Тернопіль, 2005 – 2007); III та IV Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (Тернопіль, 2006, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції “Організаційно-економічні інструменти розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві” (Тернопіль, 2006).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 10 наукових праць (наукові статті, тези доповідей), у тому числі у фахових виданнях – 4. Загальний обсяг публікацій 2,9 друк. арк., з яких автору належить 2,6 друк. арк., із них 1,15 друк. арк. опубліковано у наукових фахових виданнях.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаної літератури. Основний зміст дисертації викладено на 182 сторінках комп’ютерного тексту, він містить 27 рисунків та 21 таблицю. Список використаних джерел включає 216 найменувань і займає 17 сторінок. Подано 18 додатків, які розміщені на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі “**Теоретичні та методологічні засади формування ефективного зернового ринку**” розглянуто сутність та подано структуру ринку зерна, визначено методологічні аспекти його формування, обґрунтовано основні принципи дослідження та управління ним на основі потокових процесів.

У результаті дослідження встановлено, що ринок зерна – це складна економічна система, яка забезпечує найбільш ефективний обіг зерна завдяки взаємодії покупців та продавців в межах певного середовища, що формується під їх впливом і, в той же час, активно впливає на основні параметри обігу. Ідентифікація меж зернового ринку за функціональною ознакою (зарахуванням до його складу тих суб'єктів, які здійснюють будь-які операції із зерном) дозволила чітко структурувати його учасників шляхом поділу їх на такі категорії:

- 1) продавці (сільськогосподарські товаровиробники, прямі посередники, неспеціалізовані посередники);
- 2) покупці (переробні підприємства; торгівельні посередники; установи, що належать до системи органів державної влади);
- 3) сервісні організації (ті, що надають послуги, спричинені особливостями товару; ті, що формують інфраструктуру зернового ринку).

Підхід до проблеми дослідження з позицій логістики дав можливість виділити матеріальний зерновий потік, визначити основні напрями його руху, а також пов'язати його із спорідненими фінансовими та інформаційними потоками (рис. 1).

Рис. 1. Структура внутрішнього зернового ринку згідно з логістичним підходом

Особливості логістичного підходу в управлінні реалізуються через зміну пріоритетів господарської діяльності. Головну роль при цьому відіграє не продукт, а процес у формі потоку. Регулювання поточкових процесів, їх перетворення й інтеграція є формою управління, яка перевершує традиційні, як за рівнем творчого потенціалу, так і за ефективністю кінцевих результатів завдяки можливості відшукувати значно більше резервів для покращення показників діяльності і кращим умовам реалізації стратегії тотального управління якістю.

Встановлено, що ринок зерна має олігопсонічну будову, за якої заготівельні і переробні підприємства володіють можливістю здійснювати в своїх інтересах цінову політику та домагатися вигідних для себе інших умов закупівлі сільськогосподарської продукції. Така ситуація призводить до спотворення ціни ринкової рівноваги в бік її зниження. З огляду на це, в дисертації запропоновано методику визначення рівня спотворення ціни (Distortion of market price – DMP), який розраховується, як різниця між ціною, що існує в умовах олігопсонії (Olygopsonistic price – OP) та гіпотетичною конкурентною ціною (Competition price – CP):

$$DMP=OP-CP. \quad (1)$$

На основі індексу Герфіндаля-Гіршмана (ННІ), що характеризує рівень концентрації ринку шляхом розрахунку і зіставлення двох відокремлених індексів концентрації ринку покупців та продавців, розроблено новий індекс, який, визначає інтенсивність олігопсонічних проявів – олігопсонічний індекс (Olygopsonistic index - OI) і розраховується за формулою:

$$OI = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n a_i^2}{\sum_{j=1}^m b_j^2}, \quad (2)$$

де a_i – частка продавців на ринку, n – кількість продавців, b_j – частка покупців на ринку, m – кількість покупців.

Значення індексу, наближені до одиниці, відображають найвищий рівень олігопсонії, нуль – її відсутність.

У процесі дослідження конкурентної позиції українського зерна на світовому ринку визначено, що за усередненими показниками за останні 10 років Україна займає одинадцяте місце з виробництва пшениці та сьоме місце з виробництва ячменю в світі. Роль України на світовому ринку зерна постійно зростає. У роки інтенсивного експорту, завдяки своїй дешевизні, вітчизняне зерно сприяє зниженню загальносвітових цін.

Встановлено, що теперішній стан світового ринку зерна визначається такими тенденціями: скороченням кінцевих зернових запасів, збільшенням обсягів використання зерна для виробництва біопалива, лібералізацією торгівлі, зменшенням обсягів підтримки сільського господарства, посиленням значення міжнародних економічних угод, збільшенням обсягів виробництва генетично модифікованої продукції, виділенням органічного землеробства в окремий напрям аграрного виробництва.

В умовах інтеграції України у світовий економічний простір загострюється проблема конкурентоспроможності зерна. Більшість дослідників визначають

конкурентоспроможність продукції як сукупність взаємопов'язаних характеристик, які визначають її відповідність вимогам ринку. Дослідження показали, що ця категорія є досить умовною, оскільки покращення якісних параметрів зерна може зумовити переведення його в іншу товарну групу (наприклад із фуражного у продовольче). Відповідно до цього, при оцінюванні конкурентоспроможності зерна, його якісні характеристики враховуються лише як нормативні для кожної товарної групи, тому їх покращення не впливає на загальний рівень цього показника. Основними ж параметрами, які впливають на нього є ціна, умови доставки, рівень сервісу, розмір партії, а також надійність постачальника.

У другому розділі **“Аналіз організаційно-економічного забезпечення процесу формування ринку конкурентоспроможного зерна”** проведено системний аналіз зернового ринку шляхом виділення і дослідження окремих етапів формування та руху матеріально-зернового потоку.

При формуванні ринку конкурентоспроможного зерна найбільшої ваги надається трьом основним процесам господарської діяльності зерновиробників як основних суб'єктів, що забезпечують утворення матеріального потоку: постачанню матеріально-технічних засобів, виробництву та розподілу продукції. Такий поділ здійснюється на основі групування технологічних та логістичних операцій за типовими ознаками.

Детальний розгляд ситуації по основних пунктах матеріально-технічного та ресурсного забезпечення виявив велику кількість проблем, пов'язаних із забезпеченням інтенсивної технології вирощування зернових культур. Це не дозволяє аграрним підприємствам значно підвищити ефективність господарювання. Обсяги щорічного вимивання калію з ґрунту, збільшення еродованих земель та зменшення шару гумусу призводять до втрат значної частини урожаю навіть за умови зростання кількісних показників. Те ж саме стосується внесення добрив, особливо – органічних. Проблеми із добривами призводять до недоотримання щорічно 18 млн. тонн продукції у перерахунку на зерно. Наслідком низьких обсягів використання пестицидів, окрім прямих втрат, пов'язаних із зменшенням рівня урожайності зерна, є також погіршення якості зібраної продукції. Мала частка елітного насіння в структурі використаного посівного матеріалу та відсутність достатньої кількості технічних засобів спричиняють низький рівень урожайності зернових культур і затягування термінів виконання технологічних операцій. Проте, навіть за умови усунення усіх названих проблем, недотримання технологічних норм землеробства та відсутність ефективного управління можуть створити додаткові проблеми для реалізації виробничого потенціалу.

Встановлено, що виробництво зерна має значний вплив на фінансово-економічні показники діяльності господарств, що зумовлюється часткою посівних площ під зерновими культурами (майже в усіх регіонах вона є більшою за 50 %). З огляду на це, насторожує негативна динаміка рентабельності виробництва зерна в Україні. За період з 2000 по 2006 рр. аналізований показник знизився із 64,8 % до 7,4 % (коефіцієнт кореляції між показниками рентабельності сільського господарства та виробництва зерна становить 0,886).

Для визначення рівня спеціалізації регіонів України на виробництві зерна автором розроблено уточнений коефіцієнт зернової спеціалізації, який визначається за формулою:

$$K_{зсi} = P_i \times \frac{S_i}{S} \times 100\%, \quad (3)$$

де $K_{зсi}$ – коефіцієнт уточненої зернової спеціалізації i -го регіону; P_i – частка посівної площі під зерновими культурами в структурі посівних площ i -го регіону; S – сукупна посівна площа під зерновими в усіх регіонах; S_i – посівна площа під зерновими i -го регіону.

Ранжування регіонів за цим показником дає можливість визначити їх значення в територіальній структурі зерновиробництва країни. У результаті проведених розрахунків найбільше значення даного показника було отримано в південних та центральних регіонах, найменше – в карпатських та північно-західних областях, що підтверджує рівень їх зернової спеціалізації.

У структурі посівних площ за останні 16 років відбулися суттєві зміни, внаслідок яких зменшилася площа під кормовими культурами (на 22,6 %) і збільшилася під зерновими (на 12,6 %). Серед посіяних зернових культур найбільшу частку займають пшениця, ячмінь та кукурудза, сукупна частка яких становить більше 80 % від усієї посівної площі зернових культур (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників зерновиробництва в Україні за 2004-2006 роки

Види культур	2004 р.			2005 р.			2006 р.		
	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т
Зернові культури	15433	28,3	41809	15005	26,0	38016	14515	24,1	34981
Озимі зернові:	6397	31,0	19386	7289	27,5	19744	5884	24,9	14651
пшениця	5139	32,6	16361	6185	29,0	17683	5089	25,6	13028
жито	737	22,2	1589	622	17,3	1053	373	16,2	604
ячмінь	521	28,2	1436	482	21,2	1008	422	23,5	992
Ярі зернові:	9036	26,3	22423	7716	24,6	18272	8631	23,6	20369
пшениця	535	22,8	1159	480	21,8	1016	494	22,1	1092
ячмінь	4157	24,1	9649	4018	20,6	7967	4883	21,5	10498
овес	538	19,7	1007	468	17,6	791	474	15,6	739
кукурудза	2467	38,6	8867	1711	43,2	7167	1777	37,4	6646
просо	434	12,2	459	141	11,7	141	136	10,8	147
гречка	439	7,6	294	426	6,9	275	398	6,4	255
рис	21	37,7	80	21	43,4	93	22	46	101
Зернобобові	387	22,1	812	422	18,9	758	406	19,2	780

Динаміка урожайності зернових характеризується нестабільністю, внаслідок чого високі врожаї чергуються із критично низькими. Коливання даного показника

за період 2000-2006 рр. по окремих культурах становить майже 200 %. Такі тенденції призводять до нестабільності показників валового збору зерна, що, відповідно, впливає на баланс попиту і пропозиції, зовнішньоторговельні показники, а також міжнародний імідж України як одного із лідерів світового ринку зерна. Окрім цього спостерігаються значні коливання в територіальній структурі зерновиробництва.

Для виявлення внутрішньодержавних резервів формування потенційної пропозиції зерна та визначення основних напрямів його руху, в дисертації здійснено просторову локалізацію зон вирощування зернових культур на території України за 2002-2006 роки на основі показника усередненого валового збору зернових культур на душу населення. Відповідно до проведеного групування автор визначив ті регіони, які мають найвищий рівень забезпечення зерновими і ті, які є внутрішніми імпортерами цього продукту. Розрахунки показали, що середній показник виробництва зерна на душу населення по Україні за досліджуваний період становить 0,734 тонн/люд.рік. Внутрішнє споживання зерна та продуктів його переробки в Україні коливається в межах 28-32 млн. тонн, що складає близько 0,600-0,650 тонн на одну особу. Відповідно, 10 із 25 регіонів виробляють меншу кількість зерна на душу населення порівняно з середнім показником по країні і є “внутрішніми” імпортерами цього продукту. Як наслідок, основні маршрути руху зерна всередині країни спрямовані із півдня (окрім АР Крим) та центру країни на захід та схід, а зони виникнення потенційного експорту збігаються із джерелами формування внутрішнього зернового потоку.

Обсяги реалізації зернових культур характеризуються позитивною динамікою. Найбільшими темпами зростають обсяги реалізації ячменю, жита та кукурудзи. Реалізація ж пшениці, після певного сплеску активності в 2001-2003 роках, встановилася на рівні 7,5-8 млн. тонн. Основним чинником збільшення обсягів реалізації стало збільшення валового збору зернових. Згідно з індексами Лайспереса та Пааше, зростання обсягів реалізації зернових за рахунок збільшення валового збору у порівнянні з 2000 роком становило 56,1-64,6 %. Таким чином, для України одним із основних напрямів розвитку ринку і насичення його зерном є збільшення обсягів виробництва.

Дослідження показали, що зміна пріоритетів аграрної політики за роки реформ призвела до повної трансформації структури реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами (рис. 2). В основному, продаж зернових культур у 2006 році відбувався через “інші канали” (більше 80 %), в той час, як в 1990 році така ж частка продукції зернового ринку реалізовувалася переробним підприємствам та заготівельним організаціям. Така динаміка відображає зміну акцентів на зерновому ринку та формування потужної категорії ринкових суб’єктів – посередників. Поряд з цим, у структурі реалізації зерна спостерігається зменшення частки нетоварних відносин (бартерних операцій, видачі зерна в рахунок заробітної плати та орендної плати за користування земельними та майновими паями).

Специфіка зернового ринку спричиняє часову асиметрію в розподілі виробленого зерна за каналами реалізації. Виявлено, що найактивніше торгівля зерновими відбувається в післяжнивний період, коли виникає найбільша його пропозиція. За першу половину маркетингового року (липень-грудень)

сільськогосподарськими підприємствами продається близько 80 % загального обсягу реалізованого зерна. Найінтенсивніше в цей період зерно видається пайовикам в рахунок орендної плати (96,9 %), населенню в рахунок оплати праці (90,9 %), а також продається переробним підприємствам (89,9 %). Реалізація зернових на ринку через власні магазини, ларьки і палатки та через “інші канали” за аналізований відрізок часу становить відповідно 70,8 % та 74,0 %.

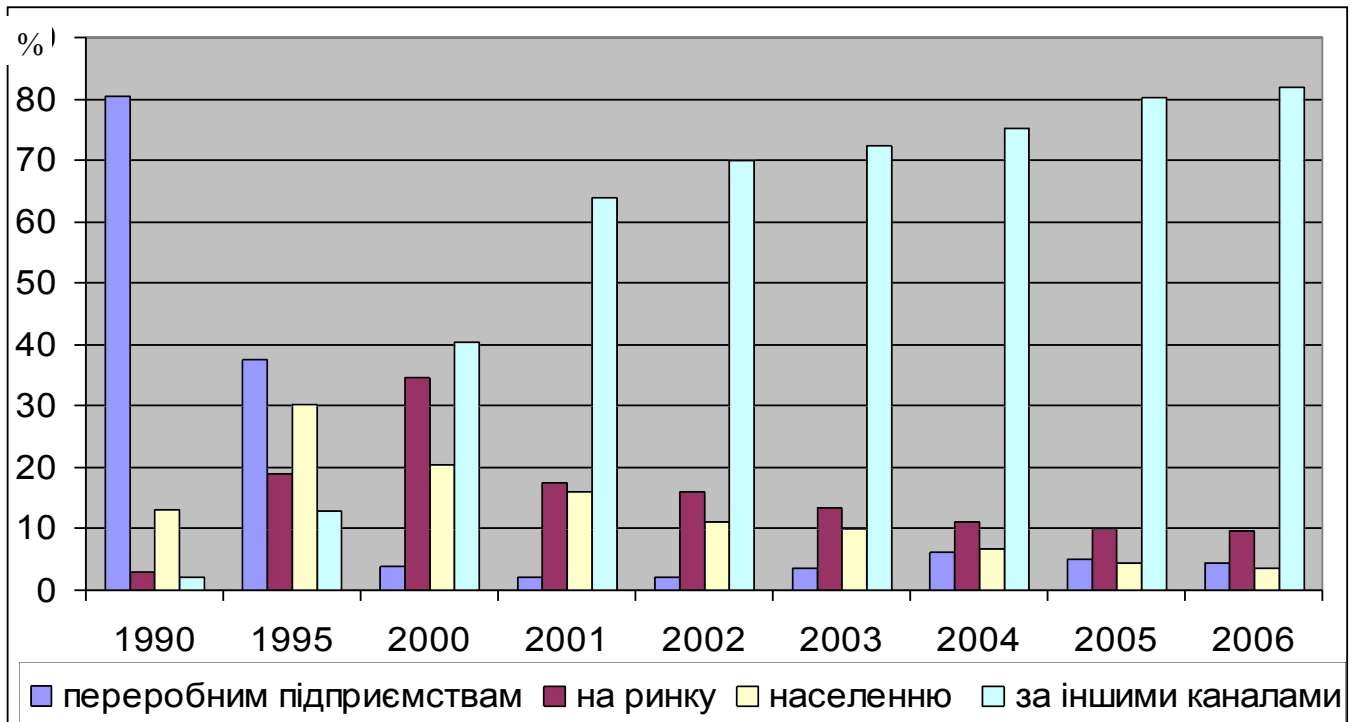

Рис. 2. Структура реалізації зернових сільськогосподарськими підприємствами, % до загального обсягу

Сучасний стан реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами характеризується надзвичайно низькою активністю бірж. На внутрішньому ринку України через біржі реалізується 5,7 % від усієї пропозиції зерна, причому більше половини із цього обсягу купується та продається державними агентами. Найчастіше українські біржі працюють із спотовими угодами. Частка форвардних угод за весь досліджуваний період не перевищила 19 % від загальної кількості угод. Механізм ф'ючерсної біржової торгівлі на зерновому ринку не діє взагалі.

Дослідження показали, що, незважаючи на велику кількість зареєстрованих агропродовольчих бірж, лише шість із них дійсно активно працюють на ринку (в 2005 р. їх сукупна частка склала 86,2 %). Окрім цього, українські біржі в більшій мірі служать “реєстраторами” експортно-імпортних операцій і реально не впливають на зерновий ринок. Підтвердженням цього є той факт, що частка внутрішніх угод жодного разу не перевищила 37 % від загального обсягу проведених операцій. У дисертації визначено, що в структурі внутрішньої біржової торгівлі переважає продовольча пшениця – 69,7 %. В цілому, продовольче зерно у структурі внутрішньої торгівлі займає 74,3 %. В структурі зернового експорту переважає фуражне зерно – 70,0 %.

Аналіз цінової кон'юнктури зернового ринку показав, що цінові коливання, які були досить великими в 2000 – 2003 роках і перевищували 50 %, в останні роки значно зменшилися (до 20,52 % в 2005/06 маркетинговому році), що дозволило краще прогнозувати ринкову ситуацію усім суб'єктам зернового ринку.

Використовуючи цінову ситуацію на внутрішньому та світовому зернових ринках, а також сформовану логістичну інфраструктуру, Україна здійснює активну експортну політику. Починаючи з 1992 року, обсяги експортованого зерна зросли із 1,1 млн. тонн до 13,2 млн. тонн у 2005 році (маже у 13 разів). Традиційно найбільш орієнтованими на експорт культурами є пшениця і ячмінь, а починаючи із 1998 року – і кукурудза. Традиційними регіонами експорту зерна з України є країни Близького Сходу, північної Африки та південної Європи, а також экс-республіки СРСР. Окрім цього, в територіальній структурі зернового експорту зростає частка далекосхідних країн.

У третьому розділі **“Формування стратегії та механізмів розвитку ринку конкурентоспроможного зерна на основі потокових процесів”** розроблено комплексну стратегію розвитку ринку конкурентоспроможного зерна шляхом покращення системи функціонування зернового ринку через застосування заходів, спрямованих на агропромислову інтеграцію та забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку галузі.

Внаслідок проведеного аналізу стану зернового ринку було визначено такі пріоритети його розвитку: оптимізація землеволодіння та землекористування, насичення національного ринку доступним та якісним зерном, покращення на інноваційній основі матеріально-технічного забезпечення аграрних формувань, створення ефективної системи розподілу зерна, розвиток експортного потенціалу ринку, розвиток ринку страхування сільськогосподарських ризиків, оптимізація цінової політики, трансформація існуючих механізмів підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників.

Виявлено, що основним інструментом впливу на параметри ринку в процесі розробки та реалізації стратегії є державна аграрна політика, основні засади якої подані в Законі “Про зерно та ринок зерна в Україні”. Враховуючи це, в роботі систематизовано основні принципи регулювання ринку конкурентоспроможного зерна (рис. 3).

Аналіз зернового ринку на основі процесного підходу дозволив систематизувати та класифікувати основні проблеми за етапами руху матеріального потоку. Особливістю вказаної методики дослідження є те, що окремі проблеми, які виникають на шляху руху матеріального потоку, можуть повторитися пізніше. Їх вирішення на ранніх етапах зменшує імовірність цього повторення.

Еволюція політики цінового регулювання зумовила розвиток товарних та фінансових інтервенцій, які, на даний момент, є основними регулюючими інструментами на зерновому ринку. Як додатковий чинник цінового регулювання використовують заставні закупівлі, які визначають гарантовану ціну, хоча основним їх призначенням є залучення кредитів під заставу урожаю. Дослідження інтервенційної моделі цінового регулювання дозволили виділити три основні проблеми, що зумовлюють її низьку ефективність: 1) слабе фінансування інтервенцій; 2) відсутність достатніх запасів зерна для здійснення масштабних

товарних інтервенцій; 3) встановлення мінімальної та максимальної ціни на основі врахування витрат минулих періодів із коригуванням на значення прогнозного індексу споживчих цін, що не відображає реальної кон'юнктури ринку.

Рис. 3. Основні принципи державного регулювання зернового ринку

У таких умовах автором пропонується зосереджувати основні зусилля державної політики в сфері цінового регулювання аграрного ринку на розвитку ф'ючерсної біржової торгівлі, яка є не тільки найефективнішим інструментом цінового регулювання, але й дієвим механізмом страхування цінових ризиків. Ціновий моніторинг на ф'ючерсному ринку, навіть, якщо аграрні підприємства і надалі ігноруватимуть біржову торгівлю, створить основу для встановлення мінімальної та максимальної ціни наближеної до реального стану ринку.

Загалом було визначено, що основним мотивом цінового регулювання є спотворення ціни ринкової рівноваги завдяки олігопсонічному характеру конкурентного середовища. Запропонована методика обчислення рівня спотворення ціни на основі олігопсонічного індексу дає можливість визначати гіпотетичну конкурентну ціну на олігопсонічному ринку. Так, якщо подати рівень спотворення ціни (DMP) як $CP \times OI^k$, то, внаслідок застосування нескладних перетворень формули (1), формула розрахунку конкурентної ціни набуде вигляду:

$$CP = \frac{OP}{1 - OI^k}, \quad (4)$$

де CP – гіпотетична конкурентна ціна; OP – середньореалізаційна ціна в умовах олігопсонічного ринку; OI – олігопсонічний індекс; k – корегуючий коефіцієнт.

Корегуючий коефіцієнт має згладжувальну дію, його значення може відрізнятися для різних ринків та умов функціонування. Проблема встановлення

точної його величини вимагає додаткового обґрунтування. В роботі пропонується значення 11 як таке, за якого конкурентна ціна (при $OI=0,5$) досягає значення олігопсонічної. Використання даної методики дозволить визначати втрати аграрних підприємств через недосконалість конкурентного середовища на зерновому ринку і може служити основою для здійснення політики компенсації цих втрат через механізм прямих платежів.

Виявлено, що складність реформування зернового ринку, в значній мірі, обумовлюється відсутністю сформованого інструментарію державного впливу на ринок та його учасників. В умовах обмеженого використання адміністративних методів та відсутності культурно-просвітницького підґрунтя для застосування соціально-психологічних методів, саме економічні важелі впливу повинні стати основою для державного регулювання. Проте, як показали дослідження, застосування методів такого характеру частково ускладнюється через відсутність пріоритету приватного інтересу власника засобів виробництва як основи ринкової економіки. Переважання макроекономічних інтересів поруч із особистими інтересами громадян на зерновому ринку створює серйозну проблему для мотивації сільськогосподарських товаровиробників (особливо за умови пасивної підтримки доходів аграрних підприємств у вигляді субсидій та дотацій). Для вирішення даної проблеми запропоновано наступні заходи: здійснити реформування системи підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників шляхом розширення бази прямих платежів; посилити економічну мотивацію сільськогосподарських формувань до укрупнення земельних угідь та активного кооперування із суб'єктами ринку через пряме зацікавлення в результатах діяльності (ефекти масштабів виробництва і ринку); підвищити культурно-професійний рівень аграрних менеджерів.

Реалізація стратегії розвитку зернового ринку та підвищення конкурентоспроможності зерна передбачає створення сприятливого податкового, інвестиційного та комерційного клімату за рахунок формування відповідного нормативно-правового та економічного поля. Комплекс запропонованих заходів вимагає акумулювання в короткий термін часу великої кількості фінансових та інтелектуальних ресурсів для вжиття відповідних дій в межах всієї країни. Брак ресурсів в таких умовах може призвести до епізодичної чи вибіркової реалізації стратегії, що зумовить значні втрати і не дозволить отримати бажаний результат в повному обсязі. Тому, в роботі запропоновано здійснювати диференціацію регіонів за пріоритетами розвитку шляхом поділу на групи за критерієм внеску кожного із них у загальний результат господарювання та стабільністю виробничих показників. Основою для такого групування в роботі стали ABC- та XYZ-аналізи. Використання диференційованого підходу до розвитку регіонів України передбачає отримання більшої віддачі при вкладенні меншого обсягу ресурсів. Проте він не повинен мати постійний характер, оскільки справжнє його значення може бути усвідомлене лише в момент активних дій у тій чи іншій сфері, наслідком яких передбачаються серйозні зрушення у сфері виробництва продукції, оновлення матеріально-технічної бази, розвитку торговельних та інших відносин.

Встановлено, що об'єктивним інструментом для збільшення виробництва зерна та оптимізації його розподілу є агропромислова інтеграція. У процесах,

пов'язаних із виробництвом та обігом сільськогосподарської продукції, дуже важливе значення має врахування інтересів усіх сфер АПК, оскільки за умови ігнорування цього аспекту виникає небезпека зменшення кількісних сумарних показників.

Дослідження показали, що основними “інтеграторами” в АПК зазвичай виступають переробні підприємства, які керуються потребою у забезпеченні сировинної бази. Однак, їх мала частка у структурі реалізації зерна аграрними підприємствами знижує рівень зацікавленості цих підприємств в об'єднанні із аграрними формуваннями на зерновому ринку. В таких умовах рекомендується залучати приватні фінансові структури до інтеграційних процесів за рахунок обґрунтування економічної вигоди від участі в них у вигляді бізнес-планів та інвестиційних проектів. В роботі пропонується утворення господарюючої структури корпоративного типу, яка б забезпечувала організаційні, контрольні, координаційні, а також, за потреби, логістичні та маркетингові функції. Її теоретичною базою повинна стати структуризація зернового ринку, в межах якої було б узгоджено усі параметри матеріального, фінансового та інформаційного потоків (див. рис. 1). Проте формування такої моделі є надто тривалим і технічно складним процесом. З огляду на це, рекомендується акцентувати увагу на поетапному об'єднанні окремих процедур на зерновому ринку, наприклад, забезпечення сільгосптоваровиробників матеріально-технічними ресурсами. Такий тип посередницької організації, створеної на основі виконання інтегруючих функцій спеціалізованим агрохолдингом, подано на рис. 4. В роботі висвітлено два основних механізми створення таких структур: за ініціативи переробних та фінансових організацій (найбільш реальний) і за ініціативи об'єднань сільськогосподарських товаровиробників (найбільш бажаний).

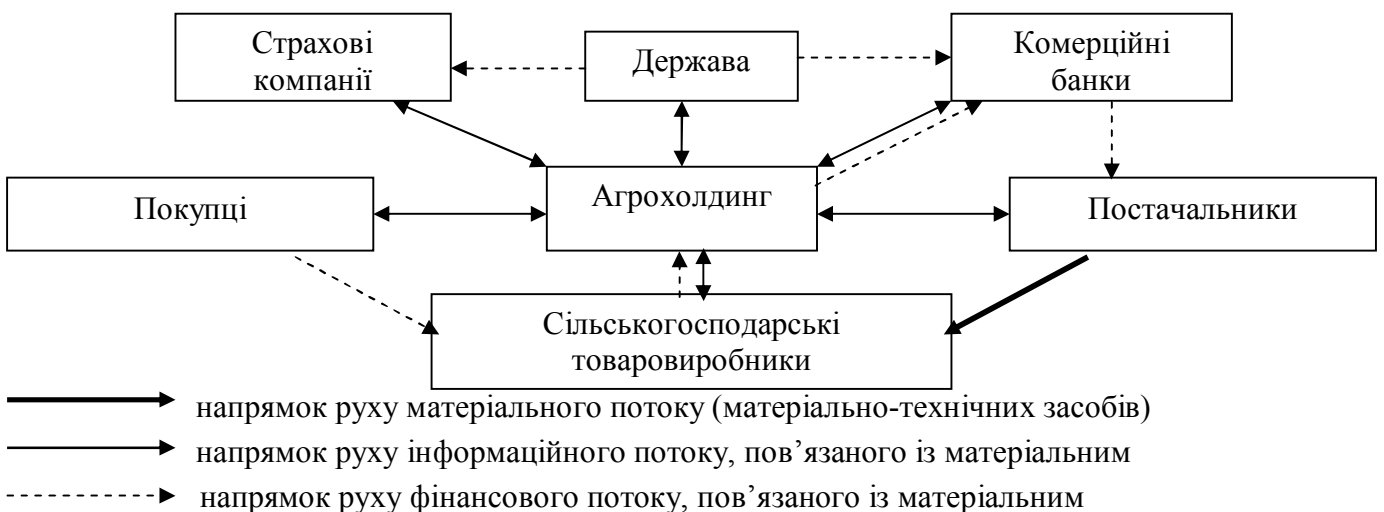

Рис. 4. Схема інтегрованої моделі забезпечення сільськогосподарських виробників матеріально-технічними ресурсами

Інтеграція України у світове економічне співтовариство вимагає від економіки нашої країни врахування параметрів зарубіжних партнерів та конкурентів. У таких умовах ефективність зерновиробництва, яке характеризується середньою урожайністю зернових на рівні 25 ц/га, не дозволяє вітчизняним операторам зернового ринку отримувати значні конкурентні переваги. Основною проблемою залишається підвищення рівня урожайності, якості та доступності зернової

продукції. Для цього в роботі запропоновано комплекс термінових заходів щодо оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств шляхом розробки і впровадження інновацій, особливо в таких сферах: селекційна робота і технологія вирощування, збирання та зберігання зерна. Реалізація інноваційних заходів у межах наукових парків, агротехнопарків, агробізнес-інкубаторів, дрібних венчурних підприємств, агропромислових територіальних інноваційних центрів дозволить підвищити їх ефективність. Важливим в такій ситуації є уникнення псевдоінновацій, а також дотримання комплексної стратегії розвитку зернового ринку на основі диференційованого підходу до розвитку регіонів.

В роботі встановлено, що оцінка реального експортного потенціалу зернового ринку України на рівні 12 млн. тонн базується на низькому рівні внутрішнього споживання. Тому, поряд із інтенсифікацією зовнішньоторговельних відносин та розвитком експортної інфраструктури, автор пропонує розвивати зернопереробні та тваринницькі галузі, що дасть можливість зменшити цінову напругу на ринку та уникнути потенційних проблем із перевиробництвом зерна. У той же час, спеціалізація країни на експорті дешевого зерна призводить до недоотримання щорічно близько 200-300 млн. доларів. Важливим, у вирішенні цієї проблеми є вжиття заходів, спрямованих на активізацію експортних зусиль на сегменті якісного дорогого зерна та продукції зернопереробки. Перспективними напрямками споживання надлишку зерна є використання його у якості сировини для виробництва біопалива.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нові підходи до розв'язання важливого науково-практичного завдання щодо формування ринку конкурентоспроможного зерна. Отримані результати свідчать про досягнення поставленої мети і розв'язання визначених завдань дослідження. Вони дають підстави зробити наступні висновки:

1. Зерновий ринок – це складна економічна система, яка забезпечує найбільш ефективний обіг зерна завдяки взаємодії покупців та продавців в межах певного середовища. До його складу входять: продавці зерна, покупці та сервісні підприємства, які формують та обслуговують матеріально-зерновий і, пов'язані із ним, фінансові та інформаційні потоки. Дослідження руху матеріально-зернового потоку показало наявність типових проблем на різних етапах. Усунення виявлених труднощів на ранніх стадіях сприяє їх уникненню в подальшому. Зерновий ринок є сировинним і, водночас, продовольчим ринком. Це обумовлює основні його параметри: олігопсонічний характер, високий рівень державного регулювання, низьку цінову еластичність. Олігопсонічні характеристики призводять до спотворення ціни ринкової рівноваги в бік її зменшення. Ця обставина, поруч із важливістю зерна в продовольчому балансі країни, доводить необхідність втручання держави в сферу ціноутворення.

2. Україна, за обсягом виробництва і часткою в світовому експорті зерна входить до числа лідерів світового зернового ринку, що свідчить про достатньо високий рівень конкурентоспроможності вітчизняного зерна. В той же час,

основним чинником такого рівня конкурентоспроможності є низька ціна. Окрім ціни, конкурентоспроможність товару формують нормативні та маркетингові параметри, зокрема: корисний ефект від його придбання або споживання, умови доставки, рівень сервісу, розмір партії а також надійність та відомість постачальника чи посередника.

3. Показники зерновиробництва в Україні характеризуються нестабільністю і коливаються по роках досліджуваного періоду залежно від погодних умов і забезпеченості матеріально-технічними ресурсами. Це впливає на баланс попиту і пропозиції зерна та зовнішньоторговельні показники. Окрім цього, спостерігаються значні коливання в територіальній структурі зерновиробництва. Розподіл зерна сільськогосподарськими підприємствами відбувається в найбільшій мірі через “інші канали”. В структурі реалізації зерна спостерігається зменшення частки нетоварних відносин (бартерних операцій, видачі зерна в рахунок заробітної плати та орендної плати за користування земельними та майновими паями. Обсяги біржової торгівлі на зерновому ринку залишаються дуже низькими, що ускладнює його розвиток і не дає можливості в повній мірі використовувати механізм ф’ючерсної торгівлі.

4. SWOT-аналіз зернового ринку показав переважання слабких сторін та ризиків над сильними сторонами і можливостями. Відповідно до цього сформована стратегія розвитку ринку зерна передбачає орієнтацію на наступні пріоритети: оптимізацію землеволодіння та землекористування, насичення національного ринку доступним та якісним зерном, покращення на інноваційній основі матеріально-технічного забезпечення аграрних формувань, створення ефективної системи розподілу зерна, розвиток експортного потенціалу ринку, розвиток ринку страхування сільськогосподарських ризиків, ефективну цінову політику, трансформацію політики підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників.

5. Основним інструментом державного регулювання зернового ринку є цінове регулювання, яке використовує інтервенційні заходи з метою стабілізації цінових коливань. Воно має ряд недоліків. Тому, в роботі запропоновано зосереджувати основні зусилля державної політики в цій сфері на розвитку ф’ючерсної біржової торгівлі, що дозволить забезпечити прогнозованість цінової динаміки і забезпечити дієвий механізм для страхування цінових ризиків.

6. В дисертації запропоновано використання диференційованого підходу до розвитку регіонів України, який передбачає зосередження зусиль у сфері створення сприятливого податкового, інвестиційного та комерційного клімату для учасників зернового ринку на основі визначення рівня пріоритетності розвитку регіонів. Це дозволить отримати більшу віддачу при вкладанні меншого обсягу ресурсів. Проте такий підхід не повинен мати постійний характер, оскільки справжнє його значення може бути усвідомлене лише в момент активних дій в тій чи іншій сфері, наслідком яких передбачаються серйозні зрушення у сфері виробництва продукції, оновлення матеріально-технічної бази, розвитку торговельних та інших відносин.

7. Дослідження показали, що основними “інтеграторами” в АПК виступають переробні підприємства, які керуються потребою у забезпеченні сировинної бази. Однак, мала частка цих підприємств у структурі реалізації зерна знижує рівень їх зацікавленості в об’єднанні із аграрними формуваннями. Для активізації

інтеграційних процесів на зерновому ринку в роботі рекомендується залучати приватні фінансові структури за рахунок обґрунтування економічної вигоди від участі в них у вигляді бізнес-планів та інвестиційних проектів. Утворення господарюючої структури корпоративного типу на основі узгодження усіх параметрів матеріального, фінансового та інформаційного потоків дозволить досягати більшого сукупного економічного ефекту.

8. Інтеграція України до світового економічного співтовариства зумовлює формування підвищених вимог до суб'єктів господарювання. В таких умовах, ефективність зерновиробництва, яке характеризується середньою урожайністю зернових на рівні 25 ц/га, не дозволяє вітчизняним операторам зернового ринку отримувати значні конкурентні переваги. Основою для підвищення рівня урожайності, якості та доступності зернової продукції пропонується вжиття комплексу термінових заходів щодо оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств шляхом розробки і впровадження інновацій, особливо в таких сферах, як: селекційна робота; технологія вирощування, збирання та зберігання зерна. Реалізація інноваційних заходів в межах наукових парків, агротехнопарків, агробізнес-інкубаторів, дрібних венчурних підприємствах, агропромислових територіальних інноваційних центрах дозволить підвищити їх ефективність.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у фахових виданнях

1. Волошин Р.В. Логістика і можливості її використання в агропромисловому комплексі // Вісник ТАНГ. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – № 6. – С. 11-13.
2. Дудар Т.Г., Волошин Р.В. Проблеми формування ринку зерна в Україні // Науковий вісник АН ВШ України. – Серія: Економіка. – Київ, 2004. – №2. – С. 26-38. *Особистий внесок*: здійснено аналіз балансу попиту та пропозиції зерна.
3. Волошин Р.В. Методологія дослідження зернового ринку // Наукові записки ТНПУ. Серія: Економіка. – Тернопіль, 2006. – № 20. – С. 203-208.
4. Волошин Р.В. Аналіз експортного сегменту зернового ринку // Вісник ТНЕУ. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – № 2. – С. 97-104.

в інших виданнях

5. Волошин Р.В. Роль держави у формуванні зернового ринку // Збірник наукових праць Тернопільського інституту агропромислового виробництва УААН. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Тернопіль – Хоростків: ТІ АПВ УААН, 2005. – С. 323-328.
6. Волошин Р.В. Особливості формування системи реалізації зерна // Збірник тез доповідей Третьої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ ст.”. – Частина 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – С. 333-335.

7. Волошин Р.В. Організаційно-економічний механізм агропромислової інтеграції // Збірник наукових праць Тернопільського інституту агропромислового виробництва УААН. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Частина 1. – Тернопіль: ТІ АПВ УААН, ТДЕУ, 2006. – С. 37-44.
8. Волошин Р.В. Раціональне управління затратами як ефективний інструмент в конкурентній боротьбі // Інноваційна економіка. – Тернопіль: ТІ АПВ УААН, 2006. – №1. – С. 104-109.
9. Волошин Р.В. Формування конкурентних відносин на ринку зерна // Інноваційна економіка. – Тернопіль: ТІ АПВ УААН, 2007. – №1 – С. 179-185.
10. Волошин Р.В. Аналіз чинників, що визначають рівень зерновиробництва // Збірник тез доповідей Третьої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ ст.”. – Частина 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 383-385.

АНОТАЦІЯ

Волошин Р.В. Формування ринку конкурентоспроможного зерна. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2008.

Дисертацію присвячено питанням створення ефективної системи виробництва та розподілу зерна як найважливішого продукту для продовольчого забезпечення країни. У дослідженні ринок зерна розглянуто з позиції логістичного підходу, що дозволяє вишукувати резерви для його покращення не лише на стадії розподілу продукції, але й на попередніх етапах. Запропоновано диференційований підхід до розвитку регіонів зернового ринку на основі їх ранжування за внеском у загальний обсяг виробництва зерна та стабільністю виробничих показників. На основі результатів дослідження обґрунтовано найважливіші напрями стратегії розвитку ринку зерна в Україні з метою забезпечення його конкурентоспроможності. Основні результати праці знайшли практичне впровадження при розробці заходів державної політики на аграрних ринках.

Ключові слова: ринок зерна, конкурентоспроможність продукції, попит, пропозиція, ціна, конкуренція, канали реалізації, логістичний підхід, інфраструктура ринку.

АННОТАЦИЯ

Волошин Р.В. Формирование рынка конкурентоспособного зерна. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2008.

В диссертационной работе рассмотрены основные теоретические, методологические и методические аспекты формирования рынка конкурентоспособного зерна.

Изучение научной литературы дало возможность предложить авторское определение понятия “зерновой рынок”, который представляет собой сложную систему взаимоотношений между продавцами и покупателями продукции, которая обеспечивает оптимальный оборот зерна в пределах определенной среды.

Анализ зернового рынка раскрыл его олигопсоническую сущность, в следствии чего, возникает искажение конкурентной цены на зерно в сторону ее уменьшения. В диссертации предложена методика расчета этого искажения на основании олигопсонического индекса. Отсутствие условий чистой конкуренции на рынке, вместе с исключительной ценностью зерна в продовольственном обеспечении страны, обуславливает потребность в ценовом регулировании зернового рынка. Одним из важнейших факторов достижения ценового равновесия на рынке является фьючерная биржевая торговля, способная также обеспечить действенный механизм страхования ценовых рисков.

Обосновано ключевые направления развития зернового рынка на основании логистического подхода и выделения отдельных этапов движения материально-зернового потока, что дает возможность рассматривать резервы улучшения результативных показателей работы рынка не только на этапе распределения зерна, но и на предыдущих этапах. В диссертации установлено, что отдельным проблемам, возникающим в процессе движения материально-зернового потока, свойственно повторяться позже. Их решение на ранних этапах уменьшает вероятность такого повторения.

В результате проведенного комплексного анализа производства и распределения зерна, установлено главные причины низкой эффективности зернопроизводства, среди которых: недостаточное ресурсное обеспечение сельхозпроизводителей, низкая мотивированность участников рынка, низкий уровень использования возможностей инфраструктуры рынка.

Анализ каналов сбыта показал, что главным направлением распределения зерна есть использование посреднических схем, которые в статистической отчетности фигурируют под названием “другие каналы”. Низкий уровень использования биржи как отдельного канала реализации зерна препятствует формированию полноценной системы ценового регулирования и прогнозирования, и обуславливает большие колебания цен и объемов предложения на рынке.

Установлено, что конкурентоспособность украинского зерна на международных рынках формируется благодаря низким ценам и выгодному географическому расположению, что позволяет удерживать в благоприятные годы довольно нестабильный сегмент дешевого зерна. Но в условиях незаинтересованности отечественных покупателей на рынке в высококачественной продукции, повышение параметров качества зерна в ближайшее время не предвидится.

В исследовании автор исходит из позиции, что рост производства, повышение прибыльности сельскохозяйственных производителей и конкурентоспособности зерна требует формирования и реализации стратегии дифференцированного

развития зернового рынка, путем поочередного усовершенствования состояния региональных рынков зерна. Это даст возможность, путем вложения материальных и интеллектуальных ресурсов в наиболее продуктивные и стабильные регионы, получать большую отдачу. Основой для определения приоритетности развития регионов служит их ранжирование, произведенное с помощью ABC- и XYZ-анализов.

В работе разработана и обоснована интеграционная модель развития зернового рынка на основании выполнения стабилизирующих, обеспечивающих и стимулирующих функций государством путем обоснования повышения общей прибыльности для всех участников рынка.

Ключевые слова: рынок зерна, конкурентоспособность продукции, спрос, предложение, цена, конкуренция, каналы реализации, логистический подход, инфраструктура рынка.

ANNOTATION

Voloshyn R.V. The formation of competitive grain market. A manuscript.

The thesis for getting scientific degree of a candidate of economic sciences in speciality 08.00.03 – an economy and management of national economy. Teropil' national economic university, Ternopil', 2008.

The dissertation is devoted the questions of creation the effective system of grain production and its division as a major product for the food providing of country. The grain market is considered from the position of logistic approach, that allows to discover backlogs for his improvement not only on the stage of division the products but also on the previous stages. The measures complex of grain market institutions directed on its development in the regions of Ukraine is offered on the basis of their ranging after payment in a general production of grain volume and stability of productions indexes. On the basis of research results the main directions of grain market development strategy of Ukraine is done with the purpose of its competitiveness are providing. The basic results of the work found practical introduction at development of public policy measures at the agrarian markets.

Keywords: grain market, product competitiveness, demand, suggestion, price, competition, channels of realization, logistic approach, market infrastructure.